

GROTE EN KLEINE ZILVERREIGERS IN UTRECHT, EEN VERGELIJKING

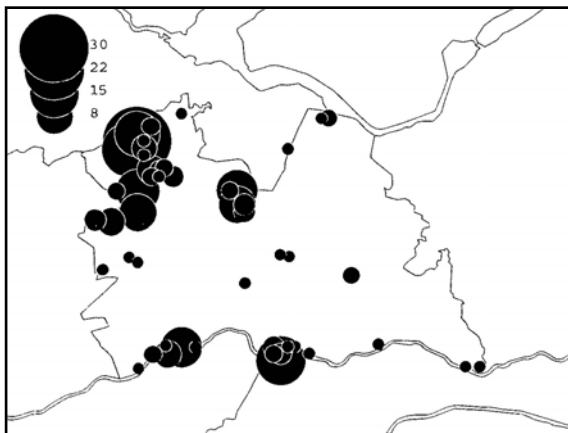
Gert Ottens

Zoals de meeste lezers hopelijk weten is het Bijzondere Soorten Project-niet broedvogels (BSP) bedoeld om waarnemingen van schaarse soorten te verzamelen die bij de overige monitoring-projecten van SOVON een beetje buiten de boot vallen. In dit artikel zullen enkele van de mogelijkheden die de BSP-database toelaten, de revue passeren. Hierbij aandacht voor twee soorten die pakweg 25 jaar geleden nog menig vogelaar hartkloppingen bezorgden, maar die inmiddels tot de vaste inventaris van onze avifauna behoren: grote en kleine zilverreigers.

Alleen gegevens uit het BSP-bestand zijn gebruikt. Er is niet geprobeerd deze aan te vullen met data uit andere bronnen, zoals de waarnemingenrubriek van Dutch Birding, het Utrechts VogelNet of de watervogeldatabase van SOVON. De data zijn dus niet compleet, maar geven desondanks een aardig beeld van het voorkomen van deze twee reigers in Utrecht, zowel in tijd als in plaats. Ook wordt hiermee duidelijk dat met het BSP-bestand leuke dingen kunnen worden gedaan.

Grote zilverreiger

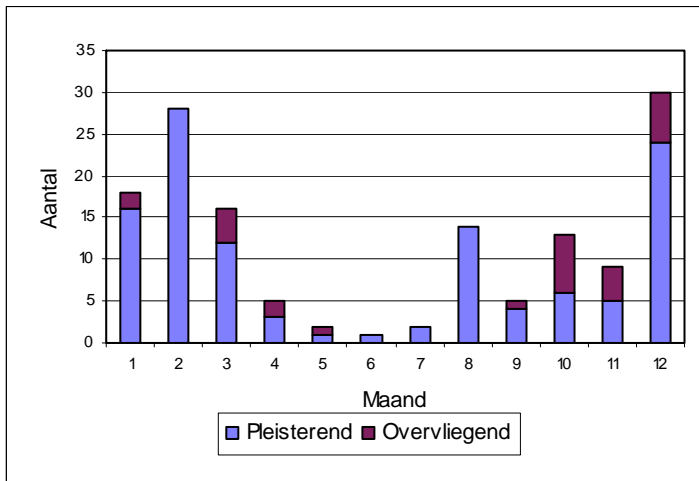
De grote zilverreiger kent in Utrecht een ruimere verspreiding dan de kleine zilverreiger met als grootste verschil het voorkomen in de Vinkeveense Plassen, de oostelijke Vechtplassen, polders rond Mijdrecht en de polders van het Kromme Rijngebied (figuur 1 en 3). Hier zijn de vogels vaak foeragerend aan te treffen in sloten en weilanden. De verspreidingskaarten geven de maxima per kilometerhok in de periode 1989-2003 weer. Lang pleisterende (of rondzwervende) vogels het beeld enigszins vertroebelen. Maar evengoed geven deze kaarten een goed beeld van de belangrijkste plekken voor grote en kleine zilverreigers in Utrecht.

Figuur 1 Verspreiding van grote zilverreiger in Utrecht in 1989-2003 (maximum per kilometerhok).

Wanneer we het seizoenspatroon van de grote zilverreiger in Utrecht bekijken (figuur 2), blijkt het vooral een wintergast te zijn. Deels zijn dit Nederlandse broedvogels die zijn gaan zwerven, maar deels betreft het mogelijk uitzwermende vogels uit bijvoorbeeld Frankrijk. De toenemende aantallen in het najaar duiden waarschijnlijk op het "leeglopen" van broedgebieden als de Oostvaardersplassen (zie verderop).

Op telpost "De Horde" langs de Lek nabij Jaarsveld speelt de trek van grote zilverreigers zich vooral af begin maart - half april en begin oktober - begin november. Dit beeld is in de figuur goed terug te zien. Verder was er in december 2003 een extra trek golf bij het invallen van vorst, waardoor noordelijker foerageergebieden verlaten werden.

Figuur 2 Seizoenspatroon van grote zilverreiger in Utrecht (1989-2003, maandmaxima).

Vanaf het begin van het BSP (1989) werden vrijwel jaarlijks grote zilverreigers vastgesteld in Utrecht. In eerste instantie ging het om enkele vogels per jaar, maar sinds de eeuwwisseling is er sprake van een duidelijke toename. Naarmate de aantallen toenemen, neemt ook de groeps grootte toe. Waar het begin jaren negentig meestal om enkelingen ging, zijn groepen van tien tot bijna twintig vogels tegenwoordig geen uitzondering meer. Deze ontwikkeling komt overeen met de trend van de Nederlandse broedpopulatie, voornamelijk geconcentreerd in de Oostvaardersplassen. Het lijkt er dan ook op dat de recente explosieve groei van het aantal broedparen in Flevoland ook heeft geleid tot een grote toename die in o.a. Utrecht met ingang van 2003 is ingezet.

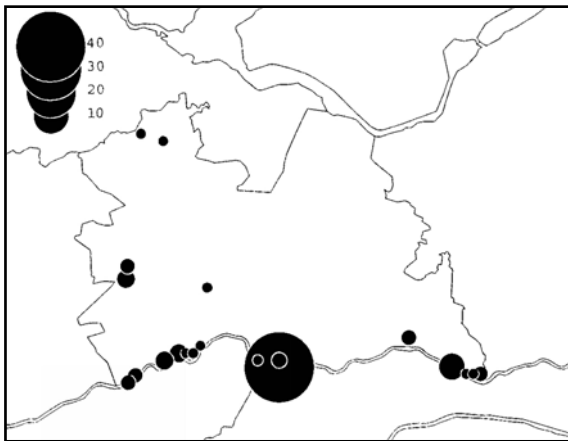
Wat dat betreft zijn de aantallen van de landelijke slaapplaatstelling in januari 2005 interessant en ook veelzeggend. In het weekend van 15 en 16 januari werden verspreid over heel Nederland, liefst 445 grote zilverreigers geteld, op 26 slaapplaatsen. De grootste concentratie overnachtende vogels werd in Botshol

vastgesteld. Hier werden 58 vogels geteld (Boele & van Dort 2005) en was er verder een kleine slaappleats bij Tienhoven.

Ook sliepen er begin december 2004 tot zeven exemplaren in de Amerongse Bovenpolder (Albert Dees, via UVN) en werd begin februari een kleine slaappleats bekend centraal in de Lopikerwaard (Arjan Boele, in litt).

Kleine zilverreiger

Kleine zilverreigers zijn in Utrecht om te beginnen zeldzamer dan hun grotere verwante. Dat valt ook wel te verwachten omdat de kleine zilverreiger in Nederland toch vooral een soort van de kustgebieden (voornamelijk van de Delta) is. In het binnenland wordt de soort verspreid waargenomen, waarbij het rivierengebied en vooral de Flevopolder eruit springen (Bijlsma et al. 2001). Het is dan ook niet verwonderlijk dat in Utrecht de Lek en Nederrijn het merendeel van de gevallen voor hun rekening nemen (zie figuur 3). Hierbij zijn natuurontwikkelingsgebieden als de Blauwe Kamer en vooral de Steenwaard favoriet.

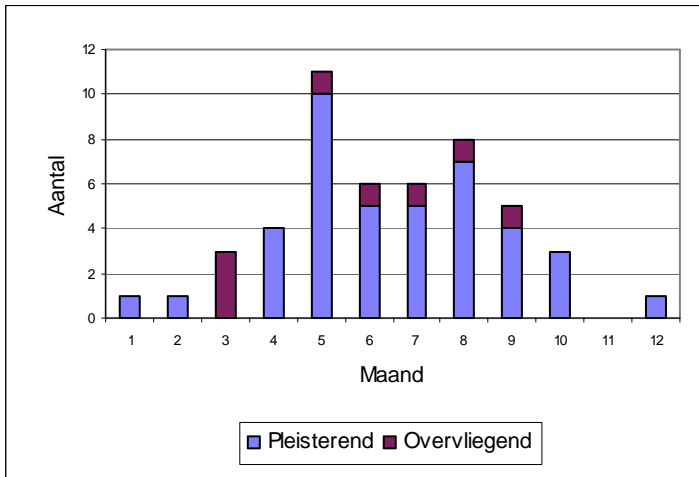

Figuur 3 Verspreiding van kleine zilverreiger in Utrecht in 1989-2003 (maximum per kilometerhok).

Voor zover de data een vergelijking toelaten, laat het seizoenspatroon van deze soort (figuur 4) toch een bijna tegengesteld beeld zien dan de vergelijkbare figuur van de grote zilverreiger. Waarnemingen in de wintermaanden zijn uitzonderlijk te noemen. De meeste vogels zijn in het late voorjaar en vooral de zomermaanden waargenomen. Dit wijkt enigszins af van de landelijke situatie, waarbij vooral in de nazomer (laatste helft augustus) opvallende aantallen worden gezien. Dit wordt gezien als een indicatie voor noordwaartse dispersie vanuit de broedgebieden (Bijlsma et al. 2001).

De piek in mei wordt deels verklaard door de terugkomst van Nederlandse broedvogels, onderweg naar broedgebieden in het Waddengebied of de Flevopolder, maar wellicht betreft het ook deels doorgeschooten zuidelijke broeders die in onze omgeving wat rondzwerven. Wat dat laatste betreft, een groot deel van de waar-

nemingen is te herleiden tot enkele vogels die soms lange tijd in hetzelfde gebied blijven rondhangen. Vooral in de Steenwaard is de kans een pleisterende kleine zilverreiger tegen te komen erg groot. In tegenstelling tot de grote zilverreiger gaat het meestal om eenlingen, maar ook werden regelmatig twee (en twee keer, drie) vogels samen gezien.

Figuur 4 Seizoenspatroon van kleine zilverreiger in Utrecht (1989-2003, maandmaxima).

De laatste jaren laten ook een stijgend aantal waarnemingen van kleine zilverreigers zien in Utrecht. Werden in de jaren negentig nog enkele vogels per jaar vastgesteld, de laatste jaren gaat het om jaarlijks meer dan tien exemplaren. Hiermee loopt de provincie nog wel achter bij de landelijke ontwikkeling die vooral wordt bepaald door het Delta-gebied en in mindere mate de Flevopolder en het Waddengebied. Ook in andere binnenlandse provincies kwam de soort pas later op gang (Bijlsma et al. 2001).

Broedvogels?

Vooraf van de grote zilverreiger mag, gezien de recente ontwikkeling van de Nederlandse broedpopulatie, verwacht worden dat deze in nabije toekomst tot de Utrechtse broedvogels zal behoren. Zo vonden in de “nabijgelegen” Nieuwkoopse Plassen en het Naardermeer al regelmatig broedgevallen plaats (SOVON 2003).

Grote zilverreigers zijn in het broedseizoen echter zeer schuw, zodat grote, rustige gebieden als de Vechtplassen (vooral Botshol) waarschijnlijk het meest voor de hand liggen als eerste vestigingsplaats. De weinige, maar toenemende, zomerwaarnemingen doen echter vermoeden dat het nog wel enige tijd kan duren. Toch blijft het zaak om rustig gelegen blauwe reiger-kolonies goed in de gaten te houden. Vestiging van kleine zilverreigers kan niet worden uitgesloten, maar ligt minder voor de hand.

Dankwoord

Met dank aan alle waarnemers die het BSP-bestand voedden met hun observaties. Erik van Winden zorgde voor de juiste gegevens en Arjan Boele voorzag een eerdere versie van opbouwende kritiek.

Literatuur

Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen. Algemene en schaarse vogels van Nederland, Avifauna 2. Haarlem/Utrecht, 2001.

Boele, A. & J. van Dort. Simultaantellingen slaapplaatsen grote zilverreiger. Waternogeltellingen in Nederland, Nieuwsbrief nr. 6, 2005.

SOVON. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Utrecht/Leiden, 2003.

Kleine zilverreiger – Bram Rijkssen

OPROEP

Dit is een voorbeeld van wat er mogelijk is met de gegevens uit het BSP-niet broedvogels. Om het voorkomen van deze interessante (en leuke!) soorten te kunnen blijven volgen zijn we afhankelijk van de tellers. Dus schroom niet en geef je waarnemingen van deze en de bijna 100 andere schaarse soorten door aan SOVON. Ook is SOVON geïnteresseerd in waarnemingen van (mogelijke) broedgevallen van de soorten.

Om het jullie makkelijk te maken, is het nu mogelijk je waarnemingen digitaal in te voeren via de website van SOVON. Surf eens naar www.sovon.nl en klik op "Online uw BSP-waarnemingen doorgeven". Nieuw is bijvoorbeeld dat waarnemers nu ook Amersfoort-coördinaten en geslacht en leeftijd kunnen doorgeven. Ook kan iemand zijn eigen waarnemingen bekijken. In de toekomst zal het bijvoorbeeld ook mogelijk worden een verspreidingskaartje op te roepen.